

Aj ôsma prednáška *Východný Timor a svetový poriadok* je venovaná tragédii timorského obyvateľstva. Stav, ktorý nastal po vpáde indonézskej armády, pomenúva ako nevyprovokovanú agresiu, vojnový zločin. Chomského kritika neobišla ani postoj hostiteľskej krajiny (Austrálie), ktorá de jure uznala anexiu Východného Timoru, pretože tým získala dôležitý podiel na výnosoch z okupovaného územia a okrem iného (predaj zbraní) sa tak spolupodieľala na zločine proti ľudskosti. Profesor Chomsky prirovnáva postoj západných mocností k anexii Kuvajtu Irakom a k anexii Východného Timoru Indonéziou a upozorňuje na rozdielne prístupy západných krajín k tomu istému problému.

Ako naznačuje už názov recenzovanej publikácie, cieľom jej autora bolo odhaliť a analyzovať stav moci v súčasnom svete a perspektívy jej ďalšieho vývoja. Vo svojich úvahách dospel k pomerne pesimistickým záverom: v súčasnom svete dominuje sila, a nie zákon, pretože mocnosti sa chovajú zákonne len vtedy, keď im to neprekáža v presadzovaní ich záujmov. Vyspelé štáty verejne podporujú vznešené princípy, no v reálnom politickom konaní ich popierajú. Primárnym dôvodom takejto schizofrénie je podľa Chomského strach z demokracie. Hoci médiá disponujú objektívnymi faktami o tejto skutočnosti, verejnosť informujú v súlade so záujmami mocných. Proti takejto podobe moci autor dôrazne protestuje a apeluje na verejnosť, aby dala najavo svoj nesúhlas podobne ako v 60-tych rokoch.

Čo dodať na záver? Ešte raz pripomínam spojenie lingvistika - politika, ktoré by sa mohlo po letmom zoznámení s publikáciou zdať nekoherentné. Profesor Chomsky ako lingvista odhaľuje často pompéžnu rétoriku politikov, určenú obyvateľstvu, a sleduje jej reálne napĺňanie, pričom svoje hodnotiace súdy často ironicky podfarbuje. Chcem zdôrazniť, že recenzovaná publikácia sa obsahom líši od väčšiny akademických štúdií na sociálno-politické témy, a preto si čitateľ môže rozšíriť svoj obzor o nové neortodoxné myšlienky.

Ulrich Wollner

Mgr. Ulrich Wollner
Katedra filozofických vied UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR

O DÔSTOJNOSTI ČLOVEKA

BOŽENA SEILEROVÁ: O dôstojnosti človeka. Odkaz Giovanniho Pica della Mirandola. Bratislava, IRIS 1999, 123 s.

Práce o renesančnej filozofickej spisbe, ktorých u nás nie je veľmi veľa, obohatila monografia B. Seilerovej zaoberajúca sa dobou, životom a myslením G. Pica della Mirandola. Táto štúdia je o to hodnotnejšia, že obsahuje v prílohe slovenský preklad

latinského originálu Picovej reči *O dôstojnosti človeka*, ktorá sa všeobecne pokladá za komplexné a reprezentatívne svetonázorové vyjadrenie renesančnej koncepcie človeka, za dielo hodnotné nielen pre odborného, ale aj pre laického čitateľa.

Interpretačná časť monografie je rozdelená do štyroch kapitol, v ktorých sa autorka pokúša sprístupniť a spresniť vnímanie Picovho renesančného traktátu z 15. storočia. Niektoré úvahy v práci, ako aj jej podtitul naznačujú úmysel prispieť názormi G. Pica della Mirandola k teoretickému problému celistvého človeka vo filozofickej antropológii 20. storočia.

Autorka začína svoje úvahy pojmom renesancie, pričom za jej najcharakteristickejšie znaky pokladá ľudskú tvorivosť, rozvoj ľudských schopností a poznávanie ľudskej individuality. Renesancia ako syntetický kultúrno-duchovný fenomén je podľa nej fenomén o to zložitejší, že zjednocuje nielen judaisticko-kresťanskú tradíciu s tradíciou gréckej filozofie, ale aj tým, že vyjadruje étos rodiacej sa občianskej spoločnosti. To spôsobuje ťažkosti pri interpretácii renesančnej osobnosti. Okrem už všeobecne prijatej Burckhardovej charakteristiky renesancie (individualizmus) uvádza názory bádateľov 20. storočia, predovšetkým P. Burka, ktorý odporučil používať namiesto pojmu individualizmus pojmy sebavedomie, sebauplatnenie, jedinečnosť individua, pričom charakteristiky, ktoré sú spojené s individualizmom - napr. návrat k staroveku, sekularizácia, realizmus v umení, netreba podľa neho preceňovať. V 15. storočí, t.j. v období Quattrocenta, sa ostro nerozlišovalo medzi sakrálnym a svetským, čoho svedectvom, ako ukazuje Burke, sú maľby a, ako ukazuje Huizing, každodenný život. V tomto duchovnom ovzduší podľa autorky renesančný človek nachádza výraz svojho sebauvedomenia v úvahách o dôstojnosti človeka, pričom táto dôstojnosť sa odvodzovala na jednej strane z božskej kvality - tvorivosti a na strane druhej z vypočítavého "tvorivého" rozumu - rozumnosti, ktorá je taká typická pre individualizmus občianskej spoločnosti. Rôznorodosť tohto fenoménu by mohla zväzdať k tomu, aby sme identifikovali v týchto úvahách dva obrazy renesančného človeka, čo autorka nepripúšťa: ide o komplementárne obrazy človeka zjednotené ideou človeka utvárajúceho seba samého podľa vlastnej vôle. Názor o dvoch obrazoch človeka sa zakladá na zistení rozdielu v charakteristikách človeka v diele Giovanniho Pica della Mirandola a Leona Battistu Albertiho. Prvý z nich zdôrazňoval kultiváciu vnútorného človeka a druhý zasa zmyslovo-predmetný svet a v interakcii s ním aj rozvoj ľudských schopností. Autorka podrobne rozoberá Albertiho koncepciu renesančného človeka, v ktorej sa rozvíjal sociálny typ renesančnej osobnosti, ako aj jeho ontologická rovina a ktorý bol pravdepodobne zdrojom Picovho kultivovanejšieho obrazu človeka.

Kapitole uzatvárajú úvahy o hermetizme, v ktorom našli renesanční myslitelia myšlienky o neobyčajných stránkach ľudskej prirodzenosti a inšpirácie pre svoju apoteózu človeka, ktorá vyústila do deifikácie človeka, čo malo nemalý vplyv na formovanie Picovho názoru na človeka.

V druhej kapitole načrtáva autorka obraz pohnutého života Giovanniho Pica della Mirandola prostredníctvom dvoch prameňov: životopisu, ktorý napísal Picov synovec Giovanni Francesco Pico a práce *Enciklopedia Italiana*. Tento obraz dopĺňa osobnosťami a okolnosťami, ktoré spoluutvárali Picov mysliteľský profil. Z bohatej mozaiky vplyvov treba predovšetkým pripomenúť štúdiom na univerzite v Padove, stretnutie so

židovským učencom a znalcom kabaly Flaviom Mithridatom a Picovho učiteľa a priateľa Marsilia Ficina, ktorý naňho vplýval svojimi myšlienkami o božskej tvorivosti, o tom, že stvoriteľ sa akoby v človeku zopakoval tým, že mu dal také vlastnosti, ako je slobodná vôľa a tvorivosť.

V tretej kapitole sa dostávame bezprostredne k mysleniu a dielu G. Pica della Mirandola, k jeho miestu v dejinách filozofického myslenia. Osobitne sa treba zmieniť o Picovom súbornom diele *Omnia opera*, ktoré vyšlo v Benátkach roku 1498 a z ktorého autorka cituje. V prvých vydaniach tohto diela editori nazvali úvodnú reč do diskusie k dielu *Deväťsto téz* názvom *Reč Giovanniho Pica grófa z Mirandoly a Concordie* a až v neskorších vydaniach jej dali názov *O dôstojnosti človeka - De hominis dignitate*. Preklad Picovej reči uvedený v prílohe tejto monografie pochádza práve z tohto súborného diela.

Picov spis *Deväťsto téz* spolu s úvodnou rečou do diskusie (*O dôstojnosti človeka*) možno považovať za najvýznamnejší. Autorka uvádza, že práve v tomto spise prichádza k hlbokému poznaniu a presvedčeniu o jednote rozmanitosti. Rozmanitosť, rozdielnosť, až protikladnosť je iba povrchová, vonkajšia, kým harmónia je podstatná. Práve túto objavenú pravdu (harmóniu) chcel obhájiť pred vtedajšími učencami. K tomuto poznaniu dospel pri štúdiu filozofických smerov, náboženstiev, mystickej tradície a mágie, čo autorka nehodnotí tradične ako synkretizmus, ale skôr ako syntézu - originálny projekt, ktorý Pico pomenoval *trojdielna filozofia* a ktorej predmetom bola príroda, človek a boh. Tieto myšlienky rozpracovával aj v traktáte *O bytí a Jednom*, kde formálne syntetizoval všetky vtedajšie filozofické smery, t.j. aristotelizmus, averroizmus, novoplatonizmus a čiastočne aj kabalu a mystiku. Aj pri tomto zlučovaní bol podľa autorky vedený myšlienkou, že v každom filozofickom smere, i v kabale a v mystériách, jestvujú pravdy vypovedajúce o univerzálnom Logu, o Jednom, t.j. o Bohu. Vo filozoficko-teologickom traktáte *Heptaplus*, ktorý je komentárom k siedmim dňom stvorenia, rozoberá Pico hierarchiu troch svetov (elementárneho, nebeského a anjelského). Človek je v autorkinej interpretácii Giovanniho Pica syntézou týchto troch svetov, "uzlom sveta", čo by sa dalo vyjadriť azda aj tak, že je zvláštnym "štvrtým" svetom, lebo ho nemožno redukovať ani na jeden z nich. Ďalšiu významnú myšlienku pre porozumenie Picovej antropológie nachádzame v závere tejto kapitoly v *Polemike proti dvanástim astrologickým knihám*, kde sa rozvíja idea výsadného postavenia ľudskej vôle oproti astrálnemu determinizmu.

Poslednú, štvrtú kapitolu, rozdelenú do troch menších kapitol, možno považovať za nosnú. Autorka v nej rozoberá Picovu antropológiu, ktorá má, ako uvádza, filozoficko-teologickú povahu. Podáva Picovu koncepciu človeka v rovnováhe ako filozofických, tak aj teologických momentov. Práve tento aspekt "rovnováhy" je príznačný pre celú jej záverečnú interpretáciu, v ktorej sa zameriame len na niektoré filozofické aspekty Picovho obrazu človeka.

Boh je počiatok, t.j. Stvoriteľ súcna, ktoré sa završuje v človeku. Človek má výnimočné postavenie v hierarchii súcna: ako stvorený na boží obraz je obdarený slobodnou vôľou, tvorivosťou. Pico doslova hovorí: "Neurčili sme ti ani isté sídlo, ani vlastnú tvár, ani nijakú povinnosť aby si mal miesto, tvár a vlastnosti, ktoré chceš mať a ovládať", pričom ostatným bytostiam je ich povaha (natura) určená, predpísaná. Z toho vidno, aké je miesto človeka v hierarchii sveta - človek, ako hovorí Pico, "vykročil z poriadku

univerza". Tieto určenia, ako uvádza autorka, sa dajú chápať v duchu Marxovho učenia a filozofickej antropológie 20. storočia (človek je bytosť univerzálna a otvorená svetu), čo je korektné, pričom treba dodať, že hoci Picova koncepcia vyrastá z teologickej pôdy, zároveň ju aj transcenduje. Len od človeka, od jeho slobodného rozhodnutia závisí, čo bude realizovať; *sebaurčenie* (sebarealizácia) je kategória jeho vlastnej sebainterpretácie, ktorá sa čoraz viac dostáva do popredia. Jej teoretické zdôvodnenie sa uskutoční až na pôde novovekej filozofie subjektu, ale pregnantne filozoficky aj v existencializme, v ktorom sa napr. zdôrazňuje, že človek spočiatku nie je ničím - najprv existuje, a až potom utvára svoju podstatu.

Chápanie univerzálnosti človeka, ako ukazuje autorka, vystihuje Picovo tvrdenie, rozšírené v renesancii, že človek je spojivom, uzlom, centrom sveta. V človeku sa spájajú všetky úrovne bytia, je mikrokozmosom, v čom podľa novoplatonikov spočíva špecifickosť ľudskej prirodzenosti. Univerzálnosť človeka sa vníma ako atribút prirodzenosti, ako syntéza štyroch úrovní duše; jej aristotelovská štruktúra dáva človeku určitú možnosť rozvoja, smerovania. V oblasti vyšších zložiek duše má rozhodujúcu úlohu tvorivosť, a tak otvorenosť človeka voči svetu je podľa autorky takpovediac neohraničená. Dodajme, že tvorivosťou sa človek vymyká z poriadku univerza, stavia sa proti nemu ako zvláštne súcno a len ňou si privlastňuje seba samého, čo má v Picovej koncepcii človeka ešte podobu jeho zbožštenia.

Podľa autorky je teda *tvorivosť* v Picovej koncepcii človeka to najhlbšie určenie (dominantné antropínium), ktorým sa pripodobnil Stvoriteľovi univerza. ňou Stvoriteľ v Picovej koncepcii človeka deifikoval, t.j. zbožštil človeka. Zaujímavé na tejto deifikácii je práve to, že z nej pochádza dôstojnosť človeka, ktorou sa G. Pico della Mirandola tak nadchol vo svojej oslavnej reči na človeka.

Milan Potančok

Ing. Mgr. Milan Potančok
Katedra ekonómie a manažmentu
FEI STU
Ilkovičova 3
812 19 Bratislava
SR

DOBRODRUŽSTVO DUCHA

ANIELA JAFFÉ: Vzpomínky, sny, myšlienky C. G. Junga. Brno, Atlantis 1998, 400 s.

Z iniciatívy vydavateľstva Atlantis sa k nášmu čitateľovi dostáva posmrtné vydaná, autorizovaná biografická duchovného vývoja C. G. Junga. Aj keď nejde o vedeckú prácu, a možno práve preto, je podľa môjho názoru najlepším úvodom do štúdia Jungovho diela - vrátane odkazov na zdrojovú literatúru filozofických východísk jeho práce.